

ДИЛЕМА НА (НЕ)СИГУРНОСТТА И ДОБАВЕНАТА СТОЙНОСТ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА СИГУРНОСТ

Стойко Стойков

DILEMMA OF (UN)SECURITY AND THE ADDED VALUE OF SECURITY EDUCATION

Stoyko Stoykov

Резюме: Народите не изпитват доверие един към друг не затова, че са въоръжени, те са въоръжени затова, че не изпитват доверие един към друг.

Дилемата за сигурността е един основен проблем на международната държавна система, който е резултат от нейната „анархична“ структура. Липсата на доверие е главното, което носи несигурност и стрес, и превръща взаимните страхове и подозрения в международните отношения в сбъдващо се предсказание.

Всяка държава се нуждае от достатъчно и добре обучени човешки ресурси за повишаване на националната си сигурност. Образованието трябва да дава подходящите компетенции по всеки един аспект на националната сигурност.

Ключови думи: сигурност, знание, управление, компетентност, образование, компетенции

Abstract: Nations do not trust each other because they are armed, and they are armed because they do not trust each other. The security dilemma is a major problem of the international state system, which is a result of its "anarchic" structure. Lack of trust is the main thing that brings uncertainty and stress and turns mutual fears and suspicions into a self-fulfilling prophecy. Every country needs sufficient and well-trained human resources to enhance its national security. Education must provide the appropriate competencies in every aspect of the national security.

Key words: security, knowledge, management, competency, education, competences

*Нима за военното дело не е твърде важно да бъде извършвано добре,
или пък то е толкова лесно, та да може да стане войник всеки?
Платон „Държавата“*

Въведение

Анализът на „сигурността“ като понятие не би бил пълен, ако не се разгледат задълбочаващите се нейни различия и разминаването ѝ с две други важни понятия – „мир“ и „отбрана“. Все повече се размиват

границите между сигурността и отбраната в условията на „динамичен мир“, при който източниците за военни заплахи стават трудни за идентифициране. Интензивността в комбинираното използване на класически и хибридни средства за постигане на целите, затруднява превенцията и предизвиква тревога за стратегическата стабилност и търсения баланс.

И отново най-гръмквият език, на който се изясняват отношенията в системата за международна сигурност, след ненаучените уроци от две световни и една студена война, е езикът на силата.

За едни това бе война на различни цивилизации (по Самюъл Хънтингтън) – Западна и Ислямска; за други – война на различни технологични вълни (по Алвин Тофлър) – Трета и Първа; за трети – война на различни идеологии (по Франсис Фукуяма) – Либерална и Теократична; за четвърти (по Виктор Слипченко) – война между две поколения начини на водене на войни – Шесто и Четвърто.¹

Даниел Бел², още през 50-те години на ХХ в., въвежда понятието *постиндустриално общество*, но през 80-те, когато става свидетел на бурното развитие на микроелектронните технологии, започва да говори за *общество на информация и знание*.

Като на информацията и знанието, той отрежда основополагаща роля за бъдещото развитие на обществото. Новото общество, което конструира Бел, ще е общество на знанието, тъй като източник на всичките иновации се явяват научните изследвания и разработки. Връзката между наука и техника се увеличава. Според него, в постиндустриалната ера теоретичните разработки ще предшестват дори неща като социалните помощи, семейното планиране и др. *Теорията* ще служи като предпоставка за действие, абстрактната теория ще поражда принципите за действие. Наличието на теория осигурява възможност за планиране, което на свой ред прави възможно да се управлява и контролира, да се направлява бъдещето.

По-различна гледна точка представя известният испански философ и социолог Мануел Кастелс. Той изследва основите на информационния век: технологии, икономика, сфера на труда. Въвежда термина *мрежово общество* и детайлно го анализира, изследва проблеми на социалното неравенство, ползва цялостен подход към социалния, икономически и политически живот на обществото.³

Родоначалникът на т.нар. евробарометри (изследвания на общественото мнение) Роналд Инглхарт⁴ посочва, че при повишена

¹ Слатински, Н. Националната сигурност – аспекти, анализи, алтернативи. С. 2004

² Daniel Bell. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York: Basic Books, 1973.

³ Кастелс М., Информационната епоха, ЛИК, С. 2004, т. 1, с. 43.

⁴ Роналд Инглхарт (Ronald F. Inglehart). Тихата революция. С. 1977.

несигурност у всяка общност от хора, неувереността поражда остра потребност от предсказуемост, ред, ясни правила и сработва т.нар. „авторитарен комплекс”, приемащ обикновено едната и/или другата от следните форми:

- отрицание и съпротива срещу промените, вяра в непогрешимостта и отстояване на собствения културен модел;
- преклонение пред лидер с желязна воля, който да преведе общността през трудностите към по-сигурни времена.

За Р. Инглхарт, който твърди, че икономическото развитие, културните и политически промени вървят заедно в последователни и дори до известна степен предсказуеми модели, една от ключовите функции на религията е „да дава чувство за надеждност в невнушаваща чувството за сигурност среда.”⁵ Животът предлага най-очевидни аргументи в полза на Лемата⁶ на (не)сигурността, защото без значение къде по света се намират хората от една общност, те реагират еднакво:

- при агресия отвън (готовност за риск и саможертва, консолидация, идеализъм, всеотдайност, взаимопомощ);
- при остър ръст на престъпността (мерки за защита на живота и собствеността – личните и на най-близките хора);
- при стихийни природни бедствия (загърбване на вражди, солидарност, взаимопомощ, състрадание);
- при много висока безработица (стачки и социални вълнения, саботажи, индивидуални актове на насилие).

СИГУРНОСТ – ОТБРАНА – ВЛАСТ

Смисълът на Дилемата за (не)сигурността (съждение, в което се съдържат две противоположни положения, изключващи възможността за съществуване на трето)⁷ е следният: не е вярно, че винаги когато една система (държава) инвестира в своята сигурност (увеличава ресурсите, полага усилия за нейната защита), то задължително получава повече сигурност.

Дилемата за сигурността е един основен проблем на международната държавна система, който е резултат от нейната „анархична” структура. Международната система е „анархична” и това е един основен нейн признак, но тук не се има предвид анархията като отсъствие на реда (или хаос) и отсъствието на международно валидни правила.

---

⁵ Ronald Inglehart. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press. (LEHMAN-SOCIAL WORK RESERVES HM101 .I554 1997)

⁶ Гръцката дума лема (λεμμα) означава „приемане“.

⁷ Тълковен речник - <http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/>

Основната цел на държавите в тази системата на „несигурност в намеренията на другите“ е да осигурят своето оцеляване и сигурност, посредством политика за „опора в собствените сили“ и установяване на баланс на силите, за да се запази „реда в системата“. За да се запази структурното равновесие в международната система, държавите влизат в различни съюзнически коалиции (валидно и на регионално равнище), като разчитат сигурността да се постига или чрез увеличаване на техните способности за отбрана и баланс на силите (дефанзивен реализъм), или чрез агресивно увеличаване на потенциала им за упражняване на сила и установяване на доминация и хегемония (офанзивен реализъм).⁸

Според Платон⁹ „Идеалната държава е въплъщение на най-висшата идея. Двете основни взаимносвързващи се начала, на които се уповава идеалната държава са: управление на мъдрите (Софокрация) и действие на справедливи закони. Всяка власт създава закони според това, което е полезно за нея. Основната ценност при демокрацията е свободата, а при тиранията основна ценност е властта. Основното благо е богатството¹⁰ и поради тази причина злоупотребата с основното благо и игнорирането на всякакви други ценности, води до гибелта на държавата.“

Тукидид пръв разглежда в историята на западната култура, властта като изграждащ и регулиращ фактор в политиката.¹¹ В „История на Пелопонеската война“, той определя своя метод като „критическо описание“, а метода на предшествениците си – като „съставяне“ и „съчиняване“, без каквато и да е критическа проверка на истинността на събитията.

Същият възглед се наблюдава и при Николо Макиавели и по-специално в творбата му „Владетелят“, на италиански: *Il Principe*¹². Създадена през 1513 г., книгата е публикувана посмъртно през 1532 г. и се смята се за едно от първите произведения на политическата философия, в което с неприкрита яснота, граничеща с цинизъм, са анализирани механизмите на власт (завладяване, укрепване, задържане на властта и т.н.). Макиавели посочва няколко общи пункта, типични за традицията на реалистичната школа в политологията:

– първо – той разглежда историята като кръговрат от причинно-следственни връзки, които могат да бъдат разбрани и анализирани;

⁸ Главното допускане на структурния реализъм или неореализма е, че международната система е „анархична“ (в смисъл, че няма по-висша власт над държавите) и че държавите са унитарни, рационални актьори в световната политика. Политов, А. https://www.iris-bg.org/menu.php?i_id=517

⁹ Платон. Държавата. Наука и изкуство, С.1981

¹⁰ Богатството – висока степен на изобилие от материални и нематериални (духовни) ценности за лице или общество. Адам Смит, Богатството на народите. Издателство „Изток-Запад“, 2022

¹¹ Богданов Б. За историческия метод на Тукидид.

http://www.bogdanbogdanov.net/forum_arch_bg.php?page=discussion_show&discID=27

¹² Николо Макиавели. Владетелят. Изток-Запад-2014. ISBN: 9786191525249

– второ – Макиавели защитава тезата, че практиката ражда теория, но теорията не води до практика;

– трето – според него етиката е функция на политиката, което обаче не важи за обратното.

През 1948 г. е издадена книгата „Политическите отношения между нациите. Борбата за власт и мир” („*Politics among Nations. The struggle for Power and Peace*”)¹³, на Ханс Моргентау (до края на 70-те години, тя остава най-цитирания текст в политологията), която полага основите на реалистичната школа в рамките на международните отношения. Ролята ѝ е толкова голяма, че всички следващи теории ще се стараят или да се доближат или да се разграничат от нея, което е и по-честото явление.

Според Моргентау, науката за международните отношения е строго свързана със същността на човека, а движещата сила в човека е стремежа му към власт. Ненаситната жажда за власт, вечна и универсална, Моргентау отъждествява с (*animus dominandi*), желанието да доминираш, да властваш. За Моргентау това е основната причина за конфликти, при което силата (*power*) или интересът (*interest*), са основните понятия, които правят политиката автономна, самостоятелна и независима дисциплина, в която рационалните държави–актьори преследват своите национални интереси. Той отхвърля идеята, че международното право, интернационалните норми, идеологии, институции и принципа на колективната сигурност, могат да осигурят дълготраен мир. На това не е способна и системата (*balance of powers*), която преживява своя крах през 19 и 20 век.

Политологът Джон Херц (1950 г.) обаче изпробва синтеза между идеализма и реализма, понеже установява, че чрез международното право и международните организации, „анархията“ в интернационалната система е отслабнала и борбата за власт не е толкова категорична и не приема екстремни форми. Така той достига до така наречената „дилема за сигурност”, която подкрепя тезата му, че конфликтите и военните сблъсъци резултат от анархичната структура на международната система и носят социален, а не антропологичен характер.

Ако една държава оценява своята сигурност като недостатъчна, в сравнение със сигурността на друга, тя влага определени ресурси, за да постигне поне паритет на сигурността, спрямо „конкурентната” страна. Това води до мерки за укрепване на сигурността от страна на „конкурентната”, за постигане поне на паритет. Като резултат и двете държави са изразходвали повече усилия за укрепване на сигурността си, отколкото в началото, без всъщност да са станали по-сигурни,

---

¹³ Ханс Моргентау. Политическите отношения между нациите. Борбата за власт и мир. 1948

защото срещу всяка от тях, след тази стъпка стои противник, чиято мощ междуременно е нараснала.

Липсата на доверие е главното, което носи несигурност и стрес, и превръща взаимните страхове и подозрения в сбъдващо се предсказание. Бившият британски външен министър сър Едуард Грей посочва по следния образен начин причините за Първата световна война: „Въоръжава ли се едната страна, същото е длъжна да прави и другата. Когато една от държавите трупа оръжие, останалите не могат да остават беззащитни и така я изправят пред съблазните на агресията. Огромното нарастване на въоръженията в Европа, чувството за несигурност и страх, които те пораждат: това е, дето прави войната неизбежна.”¹⁴

Народите не изпитват доверие един към друг не затова, че са въоръжени, те са въоръжени затова, че не изпитват доверие един към друг. Понятията „отбрана“ и „сигурност“ също все повече се отдалечават една от друга по дух, смисъл и съдържание.

Идеята за равнопоставеността на властите в управлението на отбраната и въоръжените сили и възможностите за влияние върху системата за национална сигурност, провокира създаването и приемането на Закона Голдуотър-Никълс¹⁵. Чрез него се структурират отговорностите на различните управленски равнища в процесите на формиране на национално отговорна експертиза, в областта на сигурността и отбраната, при генерирането на стратегически решения и при тяхното прилагане на практика.

Сър Джеймс Еберле пише: „Политиката за сигурност преследва политически цели; а отбранителната политика – военни цели. Сигурността включва процесите на политически диалог. Отбраната включва структурата и действието на въоръжената сила. Сигурността включва рискове и предизвикателства, които са извън полето на военната компетентност. Отбраната в крайна сметка почива върху способността на въоръжените сили да вземат връх по време на война.”¹⁶

Отбранителната недостатъчност днес все по-успешно се компенсира с политически мерки за укрепване на сигурността.

Според един от най-известните учени-социолози на проблемите и взаимовръзката между войната и мира, въвел концепцията за „безопасното съобщество” – Карл Дойч (*Karl Wolfgang Deutsch*)¹⁷ –

¹⁴ Майкъл Хауърд. Оксфордска история на 20 век. ISBN-954-528-174-X

¹⁵ Закон Голдуотър-Никълс – Законът от 1986 г. за реорганизация на Департамента по отбраната Голдуотър-Никълс (на английски: Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act of 1986) е закон, приет в Съединените американски щати през 1986 г., с който се правят най-значителните промени в Министерството на отбраната след неговото създаване със Закона за националната сигурност от 1947 г.

¹⁶ Слатински, Н. Националната сигурност: Аспекти, анализи, алтернативи. С., 2004.

¹⁷ Deutsch, Karl Wolfgang. The Analysis of International Relations- ISBN 0-13-033225-9

националната сигурност следва един своеобразен закон – на Паркинсон: Чувството за несигурност на една нация нараства успоредно с нейната сила/мощ (*power*). Колкото повече мерки, за да гарантира своята сигурност предприема тя, толкова по-несигурна тя се чувства. Като всеки друг „закон”, и този е парадоксална интерпретация на отлично познат факт. Чувството за несигурност, зависи и от реалните заплахи, и от начина, по който системата ги усеща, оценява, асимилира. Страхуваният се едва ли ще спре да се страхува, ако му кажем само: „Няма нищо страшно!”.

СИГУРНОСТ – ОБРАЗОВАНИЕ – ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ

*„Ако си мислите, че образованието е скъпо,
пробвайте с невежеството!”*

Дерек Бок

Разглеждането на националната сигурност като сложна обществена система изисква възприемането на процесите и явленията, които я съставляват в единство, цялост, взаимосвързаност и противоречивост при създаването и предоставянето на обществото на призната обществена необходимост, обществено благо и стока.

„Пазарът на честността“ е част от проблема с разбирането и прилагането на основните принципи и закономерности на икономическата наука, в откриването на връзка между събитията и логическите заключения, които следват от тях. Хората, които не вярват един на друг, не могат да си сътрудничат, със сигурност за дълго време.

Стойността като значение, значимост и важност представлява материализирания, при създаването на някаква стока или услуга, човешки труд, изразен чрез цена. Цената на стоките и услугите е различна от тяхната стойност! В стойността се включват реалните разходи, а цената се определя от ценността на стоката и услугата. В този смисъл, в зависимост от това, доколкото пазарът ще приеме извършените разходи за целесъобразни, дотолкова същите ще вземат участие при формиране на стойността на даден актив.¹⁸

Стойността (*value*) е оценката на отделния човек за ефектите, които би му дало някакво – негово или външно – очаквано действие.¹⁹

Европейската добавена стойност е в допълнение към стойността, създадена от действията на отделните държави членки. Тя може да е резултат от различни фактори, например ползи от координация, правна сигурност, по-голяма ефективност или взаимни допълвания. Тази

¹⁸ Ангелов, П. Свобода и сигурност, Изток – Запад, ISBN 978-619-01-0201-4

¹⁹ Failure and Progress: The Bright Sight of the Dismal Science, Dwight R. Lee and Ricahrd B. McKenzie, CATO Institute, 1993.

стойност отразява по-широкото европейско значение и важност на действието, с оглед на представянето на модели и механизми, които могат да бъдат приложени не само на регионално или национално, но и на общоевропейско равнище. Концепцията за европейска добавена стойност беше разработена за оценка на субсидиарността в областите извън обхвата на изключителните компетенции на ЕС и за определянето на приоритетни действия на равнището на ЕС.

Добавената стойност (*Value Added*)²⁰ представлява принос в общото производство на системата от страна на даден отрасъл, фирма или работник. Тя заема ключово място в системата от показатели за оценка на резултатите. Добавената стойност изразява величината на създаденото и действително съществуващо богатство от системата за определен период. Анализът на добавената стойност се извършва с помощта на система от технологични модели (обобщаващи и частни), които се съставят на базата на детерминирани факторни системи от преимуществено комбиниран тип, с пряка функционална (причинно-следствена) зависимост между факторите.

Всяка организация в системата за сигурност, независимо от нейното положение в националното пространство, предназначението ѝ и с какво се занимава, целите, които преследва, за да съществува и се развива, трябва по необходимост да получава определени ресурси и да създава своя продукт (стока, услуга, публично благо или обществен продукт). Изборът на един или друг вариант при установяване на добавената стойност на образованието в системата за сигурност, не променя методиката и технологията на анализа, но той трябва да бъде съобразен с: неговите конкретни цели и задачи; конфигурацията от изследвани фактори; изискванията на съответните потребители на аналитичния продукт и информационния ресурс на анализа.

Основните ключови компетенции на XXI век (*Digital Agenda for Europe*)²¹ изискват промяна в образователната методология, за да бъдат превърнати информационните и комуникационни технологии в „ключов лост“ за по-ефективно учене, за креативно мислене, за иновативно и ангажирано поведение при решаването на сложните проблеми пред сигурността, за достъп до по-широки и по-актуални знания.

Съвременният свят е признал важността на качествено образование. В Лисабонската стратегия и Европа е декларирала нуждата от инвестиции в образованието. Всяка държава се нуждае от достатъчно и добре обучени човешки ресурси за повишаване на националната си сигурност. „Грамотният човек“ е многомерен,

²⁰ Английско-български учебен речник по икономика, Доналд Ръдърфорд, ИК Прозорец, 1997

²¹ За напредъка на цифровото бъдеще на Европа.

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/advancing-europes-digital-future-digital-headlines>

интерактивен и достоен за уважение, той е развил своето критично мислене, умее да интерпретира, оценява и анализира информацията, събрана от множество източници, умее да приема и общува с „различните“, умее да създава добавена стойност и владее иновациите. Всички тези умения обобщават съдържанието на понятието „грамотност“.

Образованието е основен двигател на обществото. То създава образа на човека и човечеството чрез получените знания, умения, квалификация. Правилното осмисляне и усвояване на собствените цели и интереси на всеки ученик, проявени чрез неговата индивидуалност в обществото, се проявяват чрез осмисляне и усвояване на целите и интересите на самото общество. Като дейност, пряко свързана и осъществявана в полза на човека, образованието има определена цел – въздействие, което се осъществява между подрастващите и възрастните поколения и което е свързано с промяна в мисленето и на двете страни – обучаващ и обучаван.²²

Големият проблем на българското общество днес е формирането на ясна политика в областта на образованието и науката. Това не може да стане без да се вземат под внимание изискванията на системата за националната сигурност на страната. Проблемът не е във формулирането на нови схеми на образователните степени, а в цялостната схема на елементите на националната образователната система, като част от общата система за сигурност на страната.

На националната сигурност са присъщи специфични проблемни области – аспекти: политически, икономически, социални, етнически, духовни, военни, информационни и екологични компоненти. Всеки от компонентите самостоятелно или в съчетание с другите, може да се окаже критичен за държавата, но всички те зависят от нивото на образование на човешките ресурси в тях.

Следователно, образованието трябва да дава подходящите компетенции по всеки един аспект на националната сигурност. От друга страна (по специално за етническия компонент) е известно, че образованието е най-добрият инструмент за социализация на етносите, а от там може да влияе и на количеството и качеството на масите. Не на последно място е важноста на духовния компонент, който се определя от морала и ценностите на гражданите на страната. След семейството, образователната система е най-важният фактор за формиране на националните ценности. Следователно, образователната система трябва не само да образова, а и да възпитава.

---

²² Petrova, Elitsa, Methodological Preparation and Pedagogical Mastery in the Process of Strategic Management Teaching. Стратегии на образователната и научната политика. Том 30. Брой 5. 470-479. 2022. Издател Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1071076>.

Системата на образованието не са само училищата, а множеството от елементи на национално ниво, чиито функции са да създават или помагат на обучаемите в нея да повишават своите знания, а от там и нивото на национална сигурност.

Образованието е част от образователната система и за определяне на неговите основни елементи може да се използва кръга на ЮНЕСКО, който дава най-общата структурна рамка. Той включва всички елементи от законовата рамка, отделените ресурси, управленската администрация, през учители и ученици, до самото съдържание на образованието. Във вътрешния кръг е разположено обучението, а според нас за нуждите на националната сигурност, е необходимо да се добави и възпитанието.

ЮНЕСКО се грижи за устойчивото развитие на образованието чрез Световната програма за действие (GAP) на Целта за устойчиво образование (ESD), която се фокусира върху генериране и прилагане на широка дейност за устойчиво развитие на всички нива и във всички области на образованието, както и във всички сектори на Целите за устойчивото развитие.²³ Седемнадесетте цели за устойчиво развитие осигуряват по-широко поле за дейност за гарантиране на устойчивото развитие на образованието.

Една от петте Приоритетни зони на действие на GAP е фокусирана върху адаптирането на Целта за устойчиво развитие на образованието на местно ниво. За да се осигури ефективното прилагане на GAP, и да се подобри и интегрира ESD, е нужно укрепване на възможностите за обучение на граждани с различен стандарт на живот, както и насърчаване на сътрудничеството между съответните местни, заинтересовани страни в различни сектори.²⁴

След Втората световна война в Япония са решили да заложат на образованието и в това време на недоимък са отпуснали цели 45 % от бюджета си за образование! Днес всички виждаме резултатите от това решение, а българското общество е отделило малко над 3,3 % от бюджета си.²⁵ Явно ние не изпитваме потребност от знания, а само от „временна“ сигурност.

Учебните планове и програми трябва да предоставят компетенции по аспектите на системата за национална сигурност и да включват политически, икономически, социални, етнически, духовни, военни, информационни и екологични компоненти в образователните процеси. Освен предоставянето на компетенции в различните области, по-важно е да се формира и ценността система на обучаемите.

²³ Глобален план за образованието като Цел за устойчиво развитие. <http://news.unabg.org/category/un/>

²⁴ Задайте въпрос на председателя на Съвета за сигурност на ООН. <http://news.unabg.org/category/un/>

²⁵ Димов. П. Спаси България – книга за народопсихология на съвременните българи. С. 2011. с. 36

Всички знаем, че една от основните ценности на българския народ е образованието. Но защо обаче тези, които получават така скъпо образование, са толкова неефективни в живота?! Вероятно защото живеят във време на реформи. В България реформата в образованието се занимава с това какво да се учи, вместо как да се учи. Тук се избира количеството пред качеството или да знаеш какво, но да не знаеш как. Изпитите са акт на проверка на наученото в училище, не на знанието и за съжаление в нашето училище посредствените постепенно достигат способните и ги изпреварват.

Тогава как да променим образователната система, че тя да бъде добавената стойност в системата ни за сигурност?

Тя трябва да развива силните страни на обучаемите, а не да компенсира слабостите им. Учебният процес трябва да бъде центриран около ученика, а не около преподавателя. При нас това е точно обратно – от учениците се иска да възпроизведат материала от учебника, а не да дебатираат идеи и алтернативи за развитие. От преподавателите се иска да дават отговори на всички въпроси, затова вместо да обясняват с прости думи, те се стремят да използват неразбираем академичен език, за да предизвикат по-голям респект. Несъгласието с академични въпроси се счита за липса на уважение и на лоялност.

Ако искаме децата ни не просто да взимат дипломи за безработни, а да успяват, трябва да променим начина, по който се учи. Трябва да ги възпитаваме като победители, да ги подтикваме да мислят, да изразяват мнението си и да култивираме стремежа им към постижение. Да не ги караме да зубрят, а да изграждаме способност да боравят с информация, автономно поведение и да се обучават на инициативност, информирана отговорност за своите решения, а не на зубрачество.

Според рейтинга на EIU (*Economist Intelligence Uni*)²⁶, като най-добра е предложена Финландската образователна система в която 93% от финландците завършват гимназия – това е най-високият процент в света. Училищното образование се финансира на 100 % от държавата, а всички учители трябва да имат магистърска степен, която изцяло се заплаща от държавата. Това става след като учителите се набират сред най-добрите, завършващи висше образование и имат същия социален статус като адвокатите и лекарите. Но това съвсем не е случаен резултат, а плод на спазване на изискванията на Закон за образованието приет преди 40 години, с който финландците инвестираха в образованието на своите деца.

Системата за националната сигурност защитава ценностите, а религията и образованието възпитават тази ценностна система. Каквато и стратегия да изграждаме ключовата дума е интерес. Интересите са

---

²⁶ <http://www.eiu.com/home.aspx>

националните желания и нашият най-голям проблем е, че нямаме посочени национални интереси, зад които да стои обществото ни, дори в Конституцията на Република България.

В динамично променящия се съвременен свят, управлението на сигурността представлява комплексна и отговорна дейност, изискваща високо ниво на управленски умения, базирани не само и единствено на висок професионален опит, но и на научни знания. Всеобхватността на образователния процес в системата за образование и обучение в сигурността създава максимално добри условия за формиране на успешен стратегически модел на мислене чрез провокиране на увереност и активност у хората, когато трябва да се вземат решения с последващи тежки отговорности от тях.

Обществото ни не е почувствало все по-осезаемо липсата на сигурност и със силата на императив да изиска образованието и обучението в област „Сигурност и отбрана“ да бъде изведено от плоскостта на досегашните безплодни дискусии и да бъде въведено в един по-добър режим на управление.

Концепциите за функционалното, програмното и ситуационно организационното управление намират най-често приложение в системата на сигурността. Управлението на сигурността включва поредица от актове на вземане на решения за действия (т.е. управленски цикъл), насочени към компенсиране на възникващи смущения в сигурността.

Управлението е основно средство за постигане на целите на системата за сигурност и то се осъществява чрез управляващи въздействия (решения), които насочват системата към целта. Решението съдържа избор на алтернативно възможни действия от звена и лица с различен йерархичен ранг, при което всеки избор е съобразен и подчинен на ресурсите, с които разполага системата за сигурност.

Системата за националната сигурност защитава ценностите, а образованието възпитава тази ценностна система, в чиято стратегия за изграждане, ключовата дума е на интересите ни, оформени като национални желания. За изграждането на една добра система за образование и обучение в сигурността трябва да отговорим на въпроса „Защо и какво искаме да постигнем с него?“ .

Държавното управление следва да определи визията, мисията и целите на образованието за сигурност. Държавната администрация следва да създаде правила и методи, които да отговарят еднозначно на въпросите: „кой, къде, как и кога ще участва в системата за образование и обучение в сигурността“? А обществото ни трябва да реши дилемата за сигурността си с отговор на въпроса: „къде и колко?“ ресурси ще отпусне за образование и обучение в сигурност.

За измерване качеството на общото образование се използват резултатите от два потока източници – резултатите от участието на България в международни изследвания и националните външни оценявания и държавните зрелостни изпити. В сравнение с държавите от Източна Европа, участвали в Програмата за международна оценка на учениците (PISA) на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), България се отличава с нисък общ среден резултат, и с най-големи разлики между резултатите на учениците в областта на природните науки, анализирани според вида на училището и големината на населеното място, и сравнени с други резултати, не само на природните науки, въпреки че всички български ученици формално имат равен достъп до качествено образование.

Все още липсва анализ за съпоставяне на резултатите на учениците на входа и на изхода на съответния етап, поради което резултатите от външното оценяване не водят до достоверни изводи, относно постиженията на учениците от различните видове училища. Освен това последните овладяват различен обем общообразователни знания и еднаквата тежест на изпитите ги поставя в неравностойно положение. Необходимо е ясно да се формулират базовите компетентности, които трябва да постигнат учениците като резултати от ученето в края на всяка образователна степен.

Въведената през 2010 г. в практиката Рейтингова система на висшите училища в Република България²⁷ създава подходяща среда за активизиране на процесите, свързани с достигане на стратегическата цел – модернизиране на висшето образование, чрез създаване на условия за реална конкуренция между висшите училища. Специализиран държавен орган, отговорен за оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейността на висшите училища и научните организации, за подготовката на специалисти и повишаването на квалификацията им, както и във връзка с развитието на науката, културата и иновационната дейност, е Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) към МС.

Въпреки съществуващата нормативна уредба за оценка на качеството във висшето образование, е налице формално функциониране, както на вътрешните, така и на външните механизми за осигуряването му; недостатъчно участие на студентите в процеса на вземане на решения и недостатъчна ангажираност на работодателите в процеса. Действащият модел (парите следват студента) на финансиране „на брой студенти” се нуждае от по-нататъшно развиване, като в него се добави компонент за качество. Това ще позволи средствата в

---

²⁷ Рейтингова система на висшите училища в Република България <http://rsvu.mon.bg/rsvu3/>

системата да се насочат към определени висши училища, тези с най-високи показатели.

Характерна особеност е изкуственото разделение на науката и висшето образование и трудностите, свързани с преодоляване на разбирането на функциите на университетите като основно образователни и научни структури. Доказано е, че ако студентите не бъдат посветени в научната кариера и занимания в техните образователни програми, трудно може да се очаква от тях интерес към научна кариера впоследствие. Това има пряко отношение и към процеса на отлив на новото поколение млади хора от науката и от инженерното образование.

Връзката между научноизследователските и образователните институции и бизнеса във всички райони, от дълго време е прекъсната, което е една от причините за ниската добавена стойност и ниската конкурентоспособност на производството в отделните райони, в сравнение с европейските и световните показатели. Университетите следва да бъдат много по-тясно обвързани с икономиката на регионите, в които се намират и да синхронизират своите усилия с очакванията на бизнеса.

Какво би следвало да произтича от тези данни за развитието на образованието в системата за сигурност в България?

Най-напред е необходимо да се определи изходната позиция в разбирането на „образование“.

В научната педагогическа литература няма единно мнение и общоприето определение. Липсата на общоприето виждане рефлектира върху съществуването на различни подходи, определения и опити за тълкуване. В цялото разнообразие от определения обаче се забелязва и нещо общо: образованието е:

– социално явление – осъществява се само в човешкото общество и се влияе от законите и факторите, от които зависи развитието на обществото;

– процес на диференциране и систематизиране на човешкото познание в различни области, система за организирано предаване на познанията от едни на други хора;

– отражение на нивото на обществената приложимост на индивида в опитите му да усвои систематизирания и синтезиран човешки опит и знания;

– осъществявано само в специализирани обществени образователни системи, отговарящи на изискванията, целите и особеностите на обществото (там са регламентирани и условията за осъществяване на процеса на обучение и образователните равнища, към които се стреми обучаемия);

– многообразно и в зависимост от културните, икономическите и други особености на дадено общество може да се прояви и под различни форми.

От посочените общи характеристики на образованието като социално явление се вижда, че неговото основно предназначение е да подготви индивида за успешната му реализация в обществото. Под реализация много често в последните години се разбира способността на човека да упражни определени компетентности, за да бъдат постигнати целите на дадена организация. Това обаче е само част от удобната „истина”. Останалата е, че образованието има призванието и задачата да изгради ценностната ориентация на човека, което твърде често и удобно се пропуска.

Като изходни положения в разглеждането на образованието се приемат три негови нива като социално явление:

– първо ниво е – „философия на образованието” – разкрива се философската концепция, върху която се изгражда образователната политика и се организира обучението в образователните институции,

– второ ниво – „образователна политика” – преминава се от пределно общите философски формулировки към по-конкретни действия за тяхното реализиране. Формулират се целите на образованието за конкретен период и при конкретни условия, както и вида на образователната система,

– трето ниво – „образователна система” – разкрива организационното изграждане и механизма за постигане на целите, определени от образователната политика.

Този начин на обучение е прилаган в периода, когато обектът е добре известен, проучен и анализиран. Това дава възможност за прилагане на готови схеми за решения в различни стандартни ситуации и такова възпроизвеждане на готова схема за решение, се смята за успешно обучение.

Сега ситуацията е различна. Обстановката е динамична, бързо се променя, а опонентът (противникът) често е без ясна идентификация. Той не се придържа към нашите разбирания за участие във въоръжения конфликт и ни изненадва с нестандартно поведение. Готовите схеми не работят. Налага се прилагането на нова философия в образованието и обучението за сигурност, каквато е философската концепция за конструктивизма. Възприемането има предимства в няколко насоки.

На първо място, тя е свързана не с възпроизвеждане на предишно знание, а с изграждане на когнитивни умения за комбиниране на предишното и конструиране на ново знание, което да отговаря на средата и намеренията на обучаемия. От тази гледна точка концепцията

е в пряка връзка със съвременните схващания за управление на знанието.²⁸

ЕКР е обща европейска референтна рамка, която установява връзки между националните квалификационни системи, изпълнявайки функцията на инструмент за обяснение на съдържанието и повишаване на разбираемостта на квалификациите в рамките на различните страни и системи в Европа. Рамката поставя две основни цели: насърчаване на мобилността на гражданите между отделните страни и улесняване на тяхното обучение през целия живот.

На второ място, конструктивизмът изисква планирането и провеждането на обучението да се основава на идеята за компетентността и компетенциите, която също е една от водещите на сегашния етап в педагогическата практика.

На трето място, прилагането на тази концепция ще даде възможност за повишаване на използването на активните форми в обучението, за нарастване на ролята на обучаемия в процеса на обучение, както и на неговите умения за използване на придобитите знания и умения в практиката, т.е. проявата им като компетентност.

СИГУРНОСТ – ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОМЕНИ

Промените в образователната политика в системата за сигурност следва да бъдат насочени от чисто военни към всеобхватни, за да могат да се реализират мисиите на въоръжените сили в динамично променящата се среда за сигурност.

Целта на тази образователна политика е да се направи възможна и успешна съвместната работа в екипи между цивилни и военни. На ниво образователни институции промените следва да бъдат насочени към сътрудничество между институциите, както на национално, така и на международно ниво.

На сегашния етап се прилага подход на администрирано взаимодействие, а не на сътрудничество. Разликата е в това, че при взаимодействието всяка организация има своите цели, които произтичат от политиката в областта на сигурността, а при сътрудничеството има обща цел. За да реализира своите цели в тази област, дадената организация си взаимодейства с една или няколко от другите, при недостиг на определени ресурси. В този случай е много трудно да се координират усилията и да се постигне в пълен обем желания резултат. Затова е необходим подход на сътрудничество, при което има единно ръководство и обща цел, и тя се реализира чрез целите на отделните организации.

---

²⁸ Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР). https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_bg.pdf

На това ниво основните цели на образователната политика в системата за сигурност могат да бъдат:

– да се създадат условия за осъществяване на сътрудничество между министерства, ведомства и държавните органи, имащи отношение към образованието, квалификацията и научните изследвания в системата за сигурност. В резултат на тяхната съвместна работа и прилагане на всеобхватен подход към разрешаването на проблемите в областта на сигурността, ще бъде възможно съгласуване на усилията за постигане на общите цели. Синхронизираната държавна образователна политика за сигурност би дала възможност за по-точно формулиране на изискванията за провеждане на обучението от образователните и обучаващите институции и за насочване на техните усилия за постигане на общите цели,

– създаване на условия във висшите училища в системата за сигурност за обучаване на няколко категории кадри, които да са в състояние да развиват науката, да обучават други кадри и да имат съответната компетентност, за да се реализират в практиката.

Необходими са промени в областта на образованието и квалификацията в сега съществуващата военнообразователната система (ВОС). Те засягат управлението на процеса на обучение – изготвянето на квалификационните характеристики, учебните планове, учебните програми, провеждането на обучението и неговото оценяване.

Управлението на обучението във ВОС при новите условия се превръща във все по-сложен проблем. Сложността произтича от една страна, от необходимостта да се повиши практическата стойност на обучението и да се гарантира постигането на неговите цели, а от друга страна, от липсата на достатъчно подготвени кадри в органите за управление на човешките ресурси, чрез които да се направи връзката между обучението във ВОС и ползвателите.

Навременният анализ на мотивационните постижения в процеса на обучение на базата на висши учебни заведения в областта на сигурността и отбраната е предпоставка за формиране на комплексна картина, характеризираща състоянието на висшите учебни заведения по отношение на използваните методи на мотивация, удовлетвореността на индивида, формите и степента на постигната мотивационна значимост в процеса на обучение. Той предоставя възможност за диагностициране на наличните проблеми по отношение на мотивацията и последващото индивидуално поведение, за прогнозиране на естеството и посоката на поведение на обучаемите, за фокусиране върху максимизиране на учебните резултати в специфичната среда на военните университети и за разработване на ефективни и научно обосновани програми за действие, за подобряване

на мотивацията и представянето на обучаемите в конкретна военна среда.²⁹

В процеса на постигане на колективна сигурност, човешките ресурси са най-ценния капитал на въоръжените сили и инвестирането в хората трябва да се разглежда като инвестиция в бъдещето с многократна възвръщаемост. Насърчаването и мотивирането на младите хора да продължат обучението си в сферата на сигурността и отбраната е от особена важност за военнообразователната система, която се развива на базата на европейски военни традиции, в съответствие с националното и европейско законодателство и в съответствие с изискванията на НАТО. От тази гледна точка ние приемаме мотивационната значимост като императив за успешно обучение и образование, в контекста на националната и международната сигурност.³⁰

Открит остава въпросът как да бъдат съчетани системният подход към обучението, който се налага чрез НАТО, и образованието по учебните планове и програми на основата на компетентностите и компетенциите, каквито са изискванията на Европейския съюз. За да се постигне това, е необходимо да се изясни какво се крие зад тези изисквания.

Необходимостта от всеобхватния подход към образование за сигурност изглежда безспорна, но тя изисква модел, с чиято помощ да не се търсят единствено отговори на злободневните въпроси, а да се подредят приоритетите за усъвършенстване на системата за управление на образованието и обучението за сигурност.

Водещите ведомствени институции за образование и научни изследвания в сигурността, са в състояние да предоставят уникална научна експертиза в редица приоритетни научноизследователски области и да подпомогнат процеса на вземане на интелигентни управленски решения в системата за сигурност, свързани с: разработване на доктрини и концепции; създаване и управление на ресурсите за сигурност; формиране на нова организационната култура в системата за сигурност и изграждане на съвременна система за управление на човешките ресурси в сигурността.

Системният подход към обучението от десет години е доминиращата теория за обучение в НАТО.³¹ Причината за интереса

---

²⁹ Petrova, E., An Empirical Study in a Real Environment on the Problem of Students' and Cadets' Performance in the Educational Proces, Annals of Spiru Haret University. Economic Series, 2022, Том 22, Брой 1, Страници 639-654. ISSN: 2393-1795. ISSN-L: 2068-6900.

³⁰ Petrova, E. (2020). Analysis and a short presentation of study on motivational salience and satisfaction with training in the field of security and defence, Defence Science Review, Military University of Technology, Warsaw, 2020, Przegląd Nauk o Obronności 2020;(10):26–36. ISSN: 2450-6869. eISSN: 2719-6763. DOI: <https://doi.org/10.37055/pno/133845>. pp. 26-36.

³¹ За повече информация относно системния подход при обучението виж: Berchev, Daniel & Stefanov, Milko. The Systems Approach to Training in the Military Educational System – aggregation of integration

към него е преди всичко прилагане на технология на управление на обучението, която да гарантира, с доста голяма сигурност, постигането на планираните резултати, както и практическата му насоченост. Както се вижда, системният подход е ориентиран към самия процес на постигане на дадени цели. Той разкрива технологията на изпълнението, както и механизма на валидация на получения продукт. Какъв обаче да бъде този продукт на системата за образование и квалификация, трябва да ни даде отговор прилагането на планиране на основата на компетентност и компетенции.

Въпросът за компетентността и компетенциите и дейността за изготвяне на учебните планове и програми, основаваща се на тази концепция, стана все по-актуален през последните години. Основните проблеми при опитите да се извърши тази дейност в съответствие с изискванията на Европейския съюз се проявяват в няколко насоки.

Осемте референтни нива, описани посредством резултати от обучението в ЕКР отчитат, че системите за образование и обучение в Европа са изключително многообразни, което налага необходимост от пренасочване на акцента към резултатите от обучението за целите на създаване на възможности за съпоставки и сътрудничество между страните и институциите.³² В рамките на ЕКР, резултатът от обучението се дефинира като показател за онова, което учащият знае, разбира и може да направи при завършване на учебния процес. Поради това, ЕКР поставя акцент върху резултатите от ученето, а не върху вложените средства, например неговата продължителност.

Резултатите от обучението са конкретно описани в три категории – знания, умения и компетентности. Това показва, че квалификациите – в различни съчетания – обхващат широк спектър резултати от обучението, включително теоретични знания, практически опит и технически умения, както и социални компетентности, при водеща роля на уменията за работа в екип.

На първо място, това е трудността в разграничаването на компетентността от компетенциите. Съгласно Европейската квалификационна рамка „компетентност” означава доказана способност за използване на знания, умения и личностни, социални или методически способности в работна или учебна среда и за професионално или личностно развитие.

Самото обучение започва да се конкурира с останалите производствени процеси. Това доведе до промяна и на фокуса на

---

processes. In: *Knowledge International Journal*. Vrnjacka Banja, Serbia: Institute of Knowledge Management, March 2019, Vol. 30.6, pp. 1457-1462. ISSN 2545-4439. DOI: <https://doi.org/10.35120/kij30061457B>

³² Компетентност и компетенции в Европейската квалификационна рамка. <http://info.fmi.shu-bg.net/skin/pfiles/32.pdf>

обучението, който все повече се измества към предоставяне на продукт, който да бъде съизмерим с другите продукти. Всъщност училищата се опитват да отговорят на изискванията на пазара. Така в терминологичния им речник се появиха и термините „компетентност” и „компетенции”.

Определението за използване на термина „компетентност” в обучението, ни показва, че:

- за да се прояви компетентността, е необходима съответната среда;
- показва крайния резултат, а не процеса на неговото постигане;
- за да се измери, е необходима система от показатели и критерии за измерване;
- компетентността характеризира способностите на личността да се справи с определена длъжност или длъжности при своето кариерно развитие;
- компетентността има обществена значимост.

Компетенциите са значително по-тесни по обхват и характеризират способностите за извършване на определени дейности. В този смисъл те имат по-ясни критерии за оценяване и могат да се покрият с целите на учебните програми в учебните планове. От тази гледна точка е възможно да се намерят допирните точки между използването на системния подход в обучението и компетентността и компетенциите при управлението на процеса на образование, обучение и научни изследвания в системата за сигурност. Това става чрез обвързване на системата за натрупване и трансфер на кредити с учебния план и изграждането на компетентности и компетенции в системата за сигурност.³³

Както се вижда крайната цел на учебния план е постигане на компетентност в определена област на обществения живот или в дадена образователна и научна област. Ключовите компетентности са крайните цели на обучението по даден раздел или модул на учебния план, който обединява няколко учебни програми. Учебните програми трябва да доведат в крайна сметка до формиране на компетенциите, които са проявление на знанията, уменията и желаното поведение в дадена учебна, стандартна ситуация. При планиране на основата на компетенциите, грешката, която се допуска е в две насоки.

Първата насока е възприемането на компетенциите като нещо, което трябва да бъде постигнато отделно от знанията, уменията и поведението. Идеята на използване на компетенциите е в извеждането на знанията и уменията извън рамките на учебната стая и учебниците.

---

³³ Димитрова, С. Ефективният мениджмънт на човешките ресурси – основа на мениджмънта на интелектуалния капитал. Издателски комплекс на НБУ „Васил Левски“, Велико Търново, 2018. ISBN 978-954-753-266-3

Компетенциите са умение за комбиниране на знанията и уменията за прилагането им в среда, създадена от обучаващата организация и пресъздаваща реалната среда на професионалната реализация. Те са изражение на представянето, което може да се очаква от обучаемия при изпълнението на дадени реални задачи или дейности. За да бъде измерването на представянето (проявлението на компетенциите) обективно, е необходимо учебните цели да са изградени на основата на три основни изисквания:

- точно формулиране на очакваното представяне;
- измерими критерии;
- условия, при които трябва да извърши представянето (да прояви очакваната компетенция).

Втората насока е неумението да се направи обвързване на целите. Ако е извършено правилно целеполагането в обучението, придобитите компетенции трябва да доведат до формиране на ключовите компетентности и до професионалната компетентност в края на обучението.

Това са само част от целия спектър на проблеми пред образованието за сигурност и създаването на условия за развитие и реализация на млади хора в областта на сигурността чрез иновативно образование. Иновативната система за образование за сигурност развива потенциала на всеки обучаем. При нея се учи с концентрация и разбиране, развиват се самостоятелни, мислещи и екипни личности като се изгражда увереност, инициативност и нагласа за развитие.

За да може обаче да се постигне по-голямо съответствие между резултатите от обучението и практиката, са необходими допълнителни и по-детайлни анализи на системата за сигурност и на основните политически документи – Стратегическа концепция на НАТО, Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България, Стратегия за национална сигурност и Национална отбранителна стратегия. На основата на изводите от анализа е необходимо да се адаптират и документите, свързани с организационното изграждане на системата за образование за сигурност.

Повишаване на интереса и мотивирането на желанието за личностно развитие, себепознание, отговорност към себе си и обществото, посредством образование, обучение и научни изследвания за сигурност чрез изградена ефективна среда за придобиване на умения, ще помогне нашите обучаеми да бъдат достойни граждани на Европейското семейство.

В динамично променящия се съвременен свят, управлението на една сложна организация, като сигурността, представлява комплексна и отговорна дейност, изискваща високо ниво на управленски умения базирани на научни знания и висок професионален опит.

Ефективността на управлението на една организация отразява взаимовръзката между поставените управленски цели, съществуващите условия, дейността на управленския субект, крайните резултати от дейността на организацията и изразходваните ресурси.

Заклучение

Сигурността е сложна система от висш порядък в широкия смисъл на думата и представлява състояние, което осигурява, гарантирана защита с различни методи и средства на жизнено важните (коренните) интереси на личността, обществото и държавата (обект, субект), от всякакви (външни, вътрешни, екологични и др.) заплахи.

Сигурността е сред базисните индивидуални и групови потребности, които се отстояват, независимо от цената.

Политиката за национална сигурност е комплекс от взаимно свързани приоритети и секторни политики, които имат еднакво значение и еднакво влияние върху системата за национална сигурност. Те са равнопоставени, а тяхната роля и място в конкретни ситуации и периоди се определя в зависимост от динамиката на средата за сигурност и необходимите действия за реализиране на националните интереси.

Науката за управление на организациите за сигурност, опирайки се на принципи за управление и използвайки подходи за тяхната реализация, си служи с редица закономерности, които отразяват конкретното проявление на законовите връзки от други научни области, приложими в конкретния процес на организация и управление.

Сигурността вече не е само и единствено ценност, а и състояние, за което в обществото трябва да се създават условия за гарантирането му. Тази ценност стои в основата на провежданата от държавата, във вътрешен и международен план, политика, която придобива конкретен израз в система от целенасочени действия.

Принципът за научност, при управлението на системата за сигурност, предполага цялата система да се изгражда върху съвременна научна основа, като се познават различните модели, школи и направления. Само познаването на основните актуални проблеми, които решава системата, е недостатъчно. Защото за да се реализира съвременно управление в системата на сигурността, трябва прилагането на научните методи за непрекъснат анализ на процесите, протичащи вътре в нея, да става при владение на критерии за анализ и преценка.

Учебните планове и програми трябва да предоставят компетенции по аспектите на системата за национална сигурност и да включват

политически, икономически, социални, етнически, духовни, военни, информационни и екологични компоненти в образователните процеси. Образователната система трябва не само да образова, а и да възпитава, защото след семейството, образователната система е най-важния фактор за формиране на националните ценности.

„За всяко следващо поколение проблемът с образованието е нов!“
(Уайтхед)

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ангелов, П. Стратегия за публичния продукт сигурност и отбрана. С., Научна конференция „Сигурност и защита – 2009”.
2. Берчев, Даниел. Глобализацията като предпоставка за осъзнаване интересите на ЕС в областта на сигурността и отбраната. – В: *Сборник доклади от научна конференция „Актуални проблеми на сигурността“*. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски”, 2020, том 3, с. 77-85. ISSN 2367-7475
3. Вебер, М. Смиърът на „свобода от ценности” в социологията и в икономическата наука. – В: Вебер, М. Смиър и ценност. Съст. и прев. К. Коев, С., ИК „Критика и хуманизъм”, 1998.
4. Димитрова, С. Ефективният мениджмънт на човешките ресурси – основа на мениджмънта на интелектуалния капитал. Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, Велико Търново, 2018. ISBN 978-954-753-266-3
5. Йончев, Д. Равнища на сигурност. С., 2008.
6. Слатински, Н. За качеството на решенията в системата за национална сигурност. София прес, 2008.
7. Франсис Фукуяма. Строежът на държавата – управление и световен ред през XXI век. С., 2004.
8. Berchev, Daniel & Stefanov, Milko. The Systems Approach to Training in the Military Educational System – aggregation of integration processes. In: *Knowledge International Journal*. Vrnjacka Banja, Serbia: Institute of Knowledge Management, March 2019, Vol. 30.6, pp. 1457-1462. ISSN 2545-4439. DOI: <https://doi.org/10.35120/kij30061457B>
9. Dimitriva, V. Digitization of Education in the Field of Security, International Conference on High Technology for Sustainable Development, HiTech 2018 – Proceedings, ISBN 978-153867039-2, DOI 10.1109/HiTech.2018.8566554
10. Marinov, P. Processes of Radicalization and Development of Terrorist Activity, Defence Against Terrorism Review – DATR, Vol. 15, 2022, p.p. 35-55, ISSN 1307- 9190
11. Marinov, R. Dynamics in the Theory and Practice of the Strategic Management, International Conference on High Technology for Sustainable

Development, HiTech 2018 – Proceedings, ISBN 978-153867039-2, DOI 10.1109/HiTech.2018.8566527

12. Petrova, E. Analysis and a short presentation of study on motivational salience and satisfaction with training in the field of security and defence, Defence Science Review, Military University of Technology, Warsaw, 2020, Przegląd Nauk o Obronności 2020;(10):26–36. ISSN: 2450-6869. eISSN: 2719-6763. DOI: <https://doi.org/10.37055/pno/133845.pp.26-36>. <http://www.defencesciencereview.com.pl/Analysis-and-Short-Presentation-of-Study-on-Motivational-Salience-and-Satisfaction,133845,0,2.html>.

13. Petrova, E., An Empirical Study in a Real Environment on the Problem of Students' and Cadets' Performance in the Educational Proces, Annals of Spiru Haret University. Economic Series, 2022, Том 22, Брой 1, Страници 639-654. ISSN: 2393-1795. ISSN-L: 2068-6900. Издател Editura Fundației România de Măine. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1034286>